

HET GEZIN OP DE GRENZEN VAN HET RECHT

door

Professor Dr. R. DILLEMANS
Gewoon hoogleraar K.U.Leuven

Van een slotrede wordt verwacht dat zij een aantal „sweeping statements” bevat met algemene strekking die nieuwe visies openen; vermits de originaliteit niet de eerste kwaliteit is van een jurist en van zijn uitspraken, en vermits onze wetenschap niet vooruitgaat met nieuwe ophefmakende vondsten, moet deze vooruitgang dan maar gebeuren in de vorm van *nieuwe syntheses*, syntheses in de ogen van de spreker, maar die direkt als *thesen* overkomen voor de onvoorbereide luisteraars die het denkproces van de spreker niet hebben meegemaakt en die meestal niet zo aanstonds bereid zijn ter plekke dat over te doen, als men dat al zou kunnen.

Ik sta steeds in bewondering voor dergelijke indringende visies die trefzeker de grote nieuwe tendenzen in het huidige recht onderkennen en in gerusten genoemde prognoses maken voor de toekomst, liefst op „middellange termijn”. (Het gemoed mag gerust zijn: niemand checkt later ten gepaste tijde de uitkomst van de voorspellingen).

Erger nog: meestal voel ik mezelf vlug overtuigd worden en vind ik het uiteindelijk nog vreemd dat het inzicht pas dan verworven wordt en dan nog niet in eerste instantie door mijzelf.

Zo hebben een paar sprekers de inderdaad onmiskenbare „*horizontalisatie*” van de verhoudingen onderkend en beschreven, de ene in sobere taal (Delva), de andere met een weids gebaar (Raucent).

Er is de tendens naar een grotere „*bestemmingsgebondenheid*” van de goederen.

Er is de strekking naar een *teleologische* interpretatie.

Verder is er de groeiende *responsabilisering* (op alle vlakken).

Onvermoeibaar ontdekken de enen een steeds groeiende *gelijkheid*; anderen het tegenovergestelde: elke spreker heeft zijn voorbeelden (pas bij het naar huis gaan springen voorbeelden die op de tegenovergestelde tendens wijzen in het oog).

De *interpenetratie* van het recht is aan de gang.

Er ontstaat mettertijd een nieuw begrip *eigendom*: U weet wel: van

individuele eigendom naar collectieve eigendom of alleszins eigendom met een gemeenschapsdoel.

Wat voorheen technische regelen waren, wordt nu *ethisch geladen*. Van neutrale ordeningsbegrippen gaan wij naar *inhoudsvolle* bepalingen.

De *privacy* is steeds meer bedreigd.

Welvaart is naar *welzijn* overgegaan, of tenminste toch op het vlak van het streven naar.

Wij moeten beseffen dat wij van statisch naar *dynamisch* recht gaan. Het domein van het gezinsrecht is het meest dankbare van alle voor dit soort grote visies en uitspraken.

De familie *verengt* zienderogen naar het beperkte gezin.

Het *belang van het kind* overschaduwet niet meer alles; ook dat van de ouders telt.

Het kind krijgt een volwaardig *eigen persoonsstatuut*.

De ouderlijke macht verglijdt naar *ouderlijke bijstand*.

Men *stamt* niet meer af van *twee ouders*, maar van een (of meer) vader(s) en een moeder, die mogelijks met elkaar gehuwd zijn (het mag nog).

Het *onderhoudsrecht* is in opgang en vervangt steeds meer vaste rechten zoals het erfrecht; het onderhoudsrecht is in neergang en het moet vervangen worden (in het sociaal recht) door vaste rechtsaanspraken.

Het *gezin* lijdt functieverlies en het huwelijk is in neergang(1).

Ik betrap mijzelf erop dat ik er ook gemakkelijk aan mee doe en met graagte geestelijke bevrediging zoek in het namen geven — wat de eerste intelligibiliteitsvoorwaarde is — en in het klasseren in categorieën (die men meteen verruimt); zulke geruststellende bezigheid voor juristen!

En het is het voorrecht van ons, vijftigers, dat wij ons bij deze grote visies op de grens van het gewaagde standpunt mogen begeven. Wij zijn untouchable. Wij maken geen curriculum vitae meer; wij zijn het die in de jury's zetelen.

Een van de meest vermoeiende verklaringen is „dat wij ons op een

(1) Ongeveer 59.000 huwelijken in 1984, 59.467 in 1983. In 1977 waren er nog 10.000 meer. Voortgaand op de huwbare bevolking tussen 18 en 28 jaar zouden er zo'n 20% tot 25% „te weinig huwelijken worden gesloten...” Het aantal echtscheidingen blijft daarentegen behoorlijk stijgen: 14.538 in 1980, 17.232 in 1983, ongeveer 19.000 in 1984.

keerpunt bevinden'', in een ,,stroomversnelling'', en natuurlijk dat ,,de toekomst al begonnen'' is en dat de gevolgen van de aangestipte nieuwe ontwikkeling voorlopig nog niet te overzien zijn.

Ik begin mijn onderwerp waar het te Gent tijdens het Congres over ,,Gezin en Recht'' van de Vlaamse Juristenvereniging twee jaar en half geleden eindigde, nl. bij de vraag *of de wetgever het gezin en de gezinsrelatie wel indringend moet regelen.*

Ik stel de vraag natuurlijk mede tegen de achtergrond van de aktuele roep om ,,deregulering'' op alle gebieden. En dit in een land met naar ruwe schatting 30 à 40.000 nog vigerende wetten en besluiten van zogenaamd algemeen belang, waarvan zowat 10 à 15.000 toegankelijk — het totaal cijfer van de wetten en besluiten die zijn opgenomen in Larcier, Bruylant en Story samen, plus in enkele eigen uitgaven van Ministeries — de rest wordt bewaard en zelfs afgeschermd in het schrijn van het Coördinatiebureau van de Raad van State; wij gaan anderzijds de enige in West-Europa zijn die geen behoorlijke data base van de wetgeving bezitten, ondanks de miljoenen die al geïnvesteerd werden. Dit alles in een land met een bevolking van één van de twintig wereldsteden (die door één politiereglement geregeld worden), met een uitsplitsing van bevoegdheden over te veel scheefgetrokken Ministeries en over nationale, regionale en communautaire wetgevers.

Het huwelijk en het gezin zijn nog een nationale materie, hoewel zij wel erg ,,persoonsgebonden'' zijn en dus mettertijd ook vatbaar voor communautarisatie...

Het huwelijk en het gezin zijn wel nooit het voorwerp geweest van overcare van de wetgever.

Onze Burgerlijke wetgever heeft zich bepaald op de vlakke gehouden. Geen definitie van het huwelijk, één of twee artikelen slechts over de kwaliteit van de verhouding en de plichten, de rest handelt over enkele formele voorwaarden om het huwelijk aan te gaan, over de gevolgen t.a.v. de kinderen en vooral over het mislukt huwelijk en de echtscheiding.

1. Een eerste reden lijkt voor velen te zijn dat de burgerlijke wetgever zich inderdaad niet te erg moet inlaten met het gezin, dat hij in naam van de *privacy* en de *opportunititeit*, zich *afstandelijk* moet opstellen. Men kan inderdaad moeilijk doordringen in de intieme verhoudingen tussen mensen en een levensverhouding is altijd intiem. Het is wat

anders dan een occasionele relatie tussen mensen naar aanleiding van een welbepaald contact met een welbepaald doel voor ogen, juridisch te omschrijven zoals een contract van verkoop, een aansprakelijkheid voor schade, een contract van huur. Alleen wanneer die huur menselijke arbeid tot voorwerp zou hebben zou die verhouding anders liggen: begrijpelijk dan ook dat men zich terzake van het arbeidscontract heeft weggerukt uit de categorie van de verhuring van zaken uit het B.W.; de verhouding bevat dan ook in de ogen van de wetgever zoveel morele en algemeen-psychologische elementen, dat hij geredelijk aanvaardt dat elke partij een einde aan de overeenkomst kan stellen zonder opgave van enige reden.

Bovendien bevindt men zich hier vlug aan de grens van *wat het recht vermag* te regelen: als twee personen geen ander specifiek doel dan mekaars heil voor ogen hebben, dan kan de wetgever „*er niet aan*”, dan blijft hij op de drempel achter en is hij aan onderlinge verstandhouding, „collusie en samenzwering”, *combinazione* overgeleverd. Toegegeven, maar wanneer hij de zelfstandigheid van de echtgenoten (emancipatie van de gehuwde vrouw) en de rechten van één echtgenoot t.o.v. de andere wil bevorderen, moet hij meteen ook arbitrerend, nl. langs de rechter om, en komt de relatie onvermijdelijk in de openbaarheid: het driemanshuwelijk.

In elk geval *wordt er volop gelegifereerd*, zij het niet rechtstreeks, dan toch onrechtstreeks, over het huwelijk en het gezin, nl. in de fiscale en vooral de sociale-zekerheidswetgeving, waar huwelijk, gezin, huishouden, samenwoning enz., wel of niet als „aanhechtingsfactor” dienst doen.

In België gebeurde dit tot dusver op een chaotische manier, zonder een herkenbare onderliggende filosofie(2).

Met de miljarden die jaarlijks worden „uitgedeeld”, en de bijzonder „overtuigende” invloed die daarvan uitgaat op het gedragspatroon van de mensen, kan men op vijf jaar tijds het samenlevingsmodel in een welbepaalde richting sturen.

2. Het recht kan niet alleen niet dicht genoeg bij de gezinsrelatie komen, *het kan er ook niet veel aan veranderen*; het is terzake zelfs minder efficiënt dan elders.

Neem het grote objectief van de gelijkheid in de relatie man-vrouw: de wet van 14 juli 1976 inzake de wederzijdse rechten en verplichtin-

(2) Zie het klare preadvies over de chaos, van de hand van SENAEVE, P., „Het gezin en het sociale zekerheidsrecht”, *R. W.*, 1981-82, 2265-2292.

gen van de echtgenoten en het huwelijksvermogensrecht is zo ver gegaan als maar kan. Zijn de partners nu gelijk? Neen, de partners zijn nog niet gelijk, hebben niet dezelfde kansen om de nieuwe regelen naar zich toe te wenden; in vele situaties is de positie van de gehuwde vrouw nog ongunstig.

Dat is omdat een wet geen idealen kan realiseren, noch dat van gelijkheid, noch dat van harmonieuze verhouding; alleen mensen kunnen dat en hun gedrag wordt niet alleen bepaald door externe rechtsregels, maar door een geheel, enerzijds van persoonlijke eigenschappen, anderzijds van omstandigheden, waarbij, zoals in casu, de economische situatie, en vooral de professionele toestand nog steeds doorslaggevend is.

Dit wordt nog maar eens uitgewezen in een recente sociologische studie van Gysels en Vogels onder leiding van Prof. J. Van Houtte en onder medepromotorschap van collega Coene, onder de titel „Man en Vrouw op weg naar gelijkheid? Een confrontatie van huwelijkswetgeving en gezinsrealiteit”(3).

De auteurs volgden een interessante methode: ze schreven eerst de betreffende wettekst uit, gaven zijn interpretatie aan en gingen dan na, aan de hand van een ruime enquête, wat daarvan in de praktijk nu feitelijk terecht kwam. Er komt niet zoveel van terecht.

En toch, de auteurs hebben getracht in kaart te brengen de congruenties en incongruenties tussen de juridische huwelijksnormen en de concrete informele regelingen binnen het gezin.

Zo stellen zij bv. een eerste feitelijke ongelijkheid vast tussen man en vrouw, waarop het huwelijksrecht geen greep krijgt: alleen de vrouw heeft het privilege uit werken te gaan, maar bij twee op de 5 echtgenoten geschiedt die keuze onder druk, zelden van de man (1 op 10), wel van de omstandigheden — het financieel motief om te gaan werken, de huishoudelijke rol om thuis te blijven.

De man blijft de belangrijkste kostwinner en dat heeft zijn gevolg op de bereikbaarheid van de gezinsinkomsten. Die begint al bij de inning. Driekwart van de mannen en de vrouwen gebruikt zijn recht op inning (art. 217 B.W.). Maar dat betekent nog geen gelijkheid, want in de meeste gezinnen is alleen de man beroepsactief. Slechts 42% van de echtgenoten werkt buitenshuis en hun inkomsten liggen in het algemeen dan nog lager dan die van de man. De meeste vrouwen blijven dus financieel afhankelijk van hun man, dus ... afhankelijk.

(3) Ned. Boekhandel, 1984, 194 blz.

Ook in de bewaringsfase blijft de dominantie van de man doorwegen. De beslissing over de uitgave hangt in grote mate af van wie verdient, maar dit hangt dan toch ook af van de taakverdeling binnen het gezin.

Negen tiende van de Vlaamse gezinnen hebben roerende beleggingsgoederen, 3/4 heeft een gezinswoning in eigendom; deze maken bijna steeds deel uit van de gemeenschap. Bij de beslissing van vermogensrechtelijke aard zou het egalitaire patroon overwegend zijn in het modale Vlaamse gezin, in de zin van een gezamenlijke beslissing. Dat is bij 3/4 van de echtparen zo voor beslissingen over roerende beleggingsgoederen en vakantiebesteding, voor 62% bij belangrijke aankopen, voor 60% inzake de gezinswoning ...

Bij een belangrijke groep is het toch nog één partner die beslist: voor belangrijke aankopen is dat de vrouw, inzake onroerende goederen is dat de man. Enz.

Inzake vermogensrechtelijke beslissingsname blijkt het evenwicht tussen man en vrouw, de gelijkheid, reeds in ruime mate de bovenhand te hebben.

Er zijn nochtans veel soorten gezinnen op dat punt en dat hangt af van structurele en culturele verschillen, die voor een stuk convergeren in twee ideaaltypes: dat van het jonge moderne echtpaar beneden de 40, beiden beroepsactief en met relatief hoge scholing, weinig kinderen en een modern ingestelde vrouw (zonder complexen inzake gelijkheid).

Daarnaast is er het „andere traditionele” echtpaar van boven de 40, met lager studiepeil van de vrouw, meer kinderen en een thuiswerkende vrouw.

Maar er zijn er andere. Gelukkig.

In elk geval blijkt de financiële positie van de gehuwde vrouw onverbrekelijk verbonden te zijn met haar beroepsactiviteit. Het mooie autonomieprincipe van de wet heeft dus maar effect als de economische basis daartoe aanwezig is — wat iedereen al lang weet, maar sociologen weten het anders.

De nieuwe wetgeving heeft derhalve de vrouw met eigen inkomen de gelijke gemaakt van de man, maar verschaft weinig bescherming aan de vrouw zonder inkomen. Om het recht op te eisen (bv. inzake bijdrage in de lasten) moet zij naar de rechter en die drempel is hoog. En de burgerlijke wetgever kan niet beter; hij is aan zijn grens.

En toch is het niet zo dat de wet van 1976 gewoon een inhaalmaneuver was; zij sluit ook aan bij een aantal in de praktijk levende

tendenzen en staat voor een deel model voor latere ontwikkelingen; het is, wat de sociologen noemen, de sociale engineerfunctie van het recht, het recht als hefboom, maar de ware doorbraak moet men hiervan toch nooit verwachten; die heeft te maken met mentaliteitsveranderingen en toch ook met sociale en economische beleidsopties zoals herordening van de arbeidsmarkt, gelijke opleidingskansen, part-timaat, loopbaanonderbreking, familiaal verlof, enz. Dàt zijn nu de belangrijke dingen. Die moet de wetgever op de voet volgen en op bepaalde ogenblikken voorafgaan. Maar vooral zullen daardoor de regelen van de nieuwe wetgeving — die van 14 juli 1976 vooral — mogelijk worden in de praktijkbeleving.

Ondertussen *is* het toch *wat*; de vrouw wier handtekening nu toch ook vereist is voor elke belangrijke transactie; en met de hulp van de vrouwenorganisaties, en feministische organisaties (wat niet hetzelfde is), die het nu zelfs zonder passionaria's kunnen stellen worden de vrouwen aangezet om van hun recht meer gebruik te maken. Bijna alle gehuwde vrouwen hebben „gehoord” van de nieuwe wet(ten) — hun magazines vertellen daarover tussen de moderubriek en de onvermijdelijke raadgevingen van „un homme en blanc qui leur parle”, in; de kranten zeggen het. Zij komen opgewonden thuis na een voordracht waar de spreker het gezegd heeft. Als ik opgetreden ben voor 400 echtgenoten van collega's in het kader van een of andere organisatie „actueel denken en leven” en dgl., ontwijk ik de blikken en de telefoons van diezelfde collega's voor een hele tijd.

Inderdaad sommige wetten bereiken bijna het stadium dat zij gekend worden, eerst het feit van hun bestaan, dan zelfs enkele flarden van hun inhoud, en dat is de eerste aanzet tot een later komende toepassing. De mannen hebben het niet meer zo gemakkelijk.

Het recht hinkt wat achterna en maakt dan een behoorlijke sprong — het is sprongsgewijze wetgeving — die dan wat verder aankomt dan verwacht. Wij waren de laatste in West-Europa met een aantal hervormingen inzake het gezinsrecht; de laatste gaan vaak het verst; het is voor een stuk compensatoire wetgeving; maar zij maakt wat goed door wat verder te gaan dan nodig was, op dat moment, zodat zij wat minder vlug achterhaald is.

Men kan dus niet zonder meer zeggen dat de wetgever het gezin niet kan regelen en dat zijn optreden ondoelmatig zou zijn. Temeer daar, op andere rechtsgebieden, de wetgever niet zo schroomvallig de gezinssituatie tegemoet treedt.

Maar, en dit is het onvermijdelijk scharnier in het betoog, men moet

m.i. een sterk onderscheid maken naargelang het gaat om het burgerlijk recht waar men huwelijk en gezin *als dusdanig* behandelt, waar men de algemene levensrelatie tussen twee mensen als voorwerp van de regeling maakt en de andere domeinen van het recht waar deze relatie eventueel een relevantie krijgt als aanknopings- of referentiepunt voor het uittekenen van bepaalde regelingen.

Het zou mooi zijn moesten de betreffende begrippen dezelfde inhoud en belang hebben in alle delen van het recht, dat uiteindelijk, zegt men, toch één is, moet zijn, gemaakt is voor die ene ondeelbare mens. Maar dit mooi beeld is ons niet gegund. En dat is maar begrijpelijk ook. Dat zal ik trachten toe te lichten.

Het huwelijk en het gezin vormen één van de basisinstituten van ons burgerlijk recht, het recht van de burgers als dusdanig in hun relaties met elkaar, naast eigendom, het contract en de aansprakelijkheid.

Laten wij de begrippen even trachten af te lijnen:

de *familie* is het geheel van personen die door bloedverwantschap verbonden zijn,

het *gezin* zijn de samenwonende echtgenoten, eventueel met inwonende ongehuwde kinderen, pleegkinderen ... of de man of de vrouw met inwonende kinderen,

het *huishouden* is gevormd door de al dan niet in gezinsverband samenwonende personen die een gemeenschappelijke huishouding hebben.

Het burgerlijk recht werkt nog sterk met de notie van de „familie”, hoewel men hier een „verschrompeling tot gezinsrecht” (Gerlo) moet vaststellen.

Sociaal en fiscaal recht werken praktisch alleen met gezin en huishouden.

In het Burgerlijk recht vormt het huwelijk, de familie, het gezin, het rechtstreeks voorwerp van de regeling, als relatiestelsel tussen mensen. In de andere domeinen van het recht *kunnen* zij als referentiepunt dienen voor de toepassing van bepaalde regelen die een specifiek, ander, aan de gezinsrelatie extern doel hebben: bv. de vestiging van een belasting volgens draagkracht, de verdeling van gemeenschapsmiddelen over personen gedeeltelijk of geheel volgens hun behoefte.

De vraag is dan of bij de beoordeling van die draagkracht of die behoefte moet rekening gehouden worden met de gezinssituatie van de persoon, met zijn relationele omgeving. Verder reikt de vraag daar niet. Maar zij is belangrijk daar in dat rechtsdomein. En mijn stelling

is dat deze vraag moet beantwoord worden in het eigen kader en uitsluitend met de doelstellingen van die wetgevingen voor ogen en dat die wetgevingen louter functioneel kunnen teruggrijpen naar bekende noties en instituten uit het burgerlijk recht als zij voor hun objectieven relevant zijn en dat zij dat zoveel mogelijk moeten doen, met het oog op de eenheid in het recht, die steeds een waarde op zich is; maar het is niet de grootste; de grootste is dat elke rechtsregel het meest adequaat de situatie regelt die hij geroepen is te regelen.

Dit is geen indrukwekkende stelling. Maar zij heeft m.i. een groot bevrijdend effect.

Ik ga verder en beweer dat het in zeker opzicht heilzaam is, ook voor een goed huwelijks- en gezinsrecht, dat er niet te veel eisen aan worden gesteld als aanknopingsfactor voor andere rechtsdomeinen; want dat kan bezwarend zijn voor een evenwichtig gezinsrecht; dan komen er scheeftrekkingen.

Wij zijn hier eens te meer aan de grens van de mogelijke werkkraft van een wettelijke regeling.

Dat zou mede tot gevolg hebben dat men het gezinsrecht ongestoord zou kunnen uitwerken met het eigen doel voor ogen, dat is de levensrelatie tussen twee mensen regelen.

En met alle moeilijkheden en beperktheden vandien, zoals hoger gesteld: 1) men „kan er niet aan”; 2) de regeling is niet efficiënt.

Toch is deze regeling heilzaam en nodig.

Het recht is de regeling van relaties tussen personen.

De belangrijkste, de fundamenteelste relatie is de levensrelatie tussen twee mensen, de *als dusdanig als een blijvende relatie*, until death us part (en nog wat langer eigenlijk) ervaren en aanvaarde, in engagement opgenomen relatie.

Er zijn er andere; zij het niet zo indringend, zo algemeen, zo intiem, zo globaal en persoonsomvattend: een vereniging heeft een bepaald doel; het huwelijk, het gezin heeft de leden zelf tot doel in hun bevordering, in hun wezenspromotie, in hun geluksbestreving. In een vereniging wil men samen wat doen; in het huwelijk en het gezin wil men samen leven. Een contract scheidt een occasionele relatie; de eigendomsverhouding is erga omnes en dus algemeen en afstandelijk.

Mensen zijn geroepen om samen door het leven te gaan; dit samengaan krijgt zijn hoogste intensiteit in een blijvende levensrelatie; „het is niet goed dat de mens alleen blijft”. Deze intensiteit kan, denk ik, denken de meesten, maar beleefd worden tussen twee personen en zij zal maar de volle wederzijdse rijkdom van de complementariteit,

de wederzijdse promotie en de integratie hebben wanneer die personen van een verschillend geslacht zijn; en er zijn maar twee geslachten.

Zij is pas volwaardig als zij een duurzaam karakter heeft en dat krijgt zij maar echt wanneer zij de toevalligheid overschrijdt, niet „casual” blijft, maar op een intentionaliteit drijft — om in termen van Husserl of Heidegger te spreken — i.a.w. een opgenomen, aanvaarde relatie is, nl. steunt op een *wederkerig engagement*. En dit is het specifieke in het huwelijk.

Zulke intense verrijkende relatie en die blijvend is tussen mensen, is de enige die trouwens het leven in een behoorlijke kontekst kan doorgeven — en dus m.i. toch in de natuur is ingeschreven — en „behoorlijk” wil ook zeggen dat men de volgende generatie tot volwassenheid kan brengen en dat is een opdracht van duur; de mens is het dier dat er het langst over zet om volwassen te worden.

Zij is een waarde op zich, zij is een hoogtepunt in de mensbeleving. (Er zijn voldoende argumenten voor het celibaat wanneer dit op een sterke alternatieve motivering steunt, zoals de wijding van de beste uren van zijn bestaan aan een verslindend doel: de research, de verspreiding van een godsdienstige boodschap, een stunt-bestaan dat men aan anderen niet kan aandoen, of de heroïsche altruïstische onthouding van de man die vindt dat hij zichzelf aan geen ander kan aandoen ...).

Het niveau van de samenleving daalt als men deze relatie zonder verbintenis wil zien, zonder opname van verantwoordelijkheid. Dat is decadentie. De ergste permissieve maatschappij is die waarin men geen afspraken meer maakt, verbintenissen schuwt, alle pacten sluit onder zuiver potestatieve voorwaarde, akkoorden onder de voorwaarde en voor de tijd dat men nog akkoord gaat.

Het huwelijk en het wettig gezin onderscheiden zich van de andere „vrije” vormen van samenleving door deze verbintenis; het is een pact; een bijzonder pact; een heel bijzonder pact, maar een *pàct*; *pacta sunt servanda*.

Dat huwelijk, dat wettig gezin moet niet alleen in stand gehouden, gewaardeerd, geherwaardeerd, niet ontmoedigd, het moet *aange-moedigd*, gepromoveerd worden. Onze maatschappij groeit met de groei van het aantal engagementen van dat soort, van mensen die met een ander willen optrekken.

Onze maatschappij verglijdt als de mensen hun lot niet meer willen verbinden met een ander, en samen hun lot niet meer willen verder zien zetten in nieuwe generaties; de ergste graad van „decadentie”

heeft men bereikt als men het leven zo erg schuwt dat men het niet meer deelt of doorgeeft.

Het gezin is de tussengroep bij uitstek tussen individu en anonieme staatsgemeenschap. Het overbrugt de afstand tussen individu en buitenwereld.

Het kerngezin lijkt de beproefde en aangewezen levenscel in de maatschappij te moeten blijven, waar de mens zijn koestering en ontplooiing vindt in een gemeenschappelijke „ruimte”. Het zal steeds meer geroepen zijn een consumptiefunctie te vervullen, een verzorgingsfunctie (de nulde-lijn in de gezondheidszorg), een recreatiefunctie (massificatie in de school, teloorgang van jeugdbewegingen en internaten), en vooral een algemene psychologische functie van geborgenheid en *togetherness*; de grootste kwaal van de huidige mens is de eenzaamheid, psychologische, maar ook grondige ontologische eenzaamheid, die niet „opgelost” wordt, maar toch gedeeld en dus onbewust begeleid en opgevangen, soms zelfs gesublimeerd door die *togetherness*. We leren nu toch erg ervaren „dat de mens een zeer eenvoudig wezen is dat nood heeft aan zeer eenvoudige gevoelens. Hij is niet opgewassen tegen te grote schokken of tegen alleen-zijn. De mens — zeker in de moderne tijden — is kwetsbaar en broos. Hij is niet de veroveraar of de held die tegen de hemel storm kan lopen, zoals hij zichzelf soms graag ziet. Hij kan de goden uitdagen maar die spanning zal hem uiteindelijk te groot worden”(4).

Er is geen „alternatief” voor dat, het huwelijk, het gezin. De vrije samenleving is wat anders, een totaal andere situatie; voorstanders die haar een volwaardig statuut willen geven zijn m.i. inconsequent, en onrealist: er zou dadelijk een derde vorm, het vrije concubinaat d.i. het echte ontstaan.

Ik denk niet dat wij het huwelijk moeten wegduwen zoals velen, ook juristen, welwillend voor zichzelf in feite al hebben uitgemaakt tot de rang van facultatief instituut naast gelijkwaardige alternatieven van feitelijke scheiding of feitelijke samenleving, die men natuurlijk wel moet erkennen, vooral al in de zin van herkennen en er regelingen voor treffen voor zover die nodig zijn. Het is m.i. beter het huwelijks-instituut aan te passen in een veel positiever benadering door, enerzijds, de toegang ernstiger op te vatten (en *misschien* bv. zelfs een huwelijk met proeftijd of een organisatie van de verloving te voorzien), anderzijds, zijn inhoudelijke betekenis wat breder uit te teke-

(4) VAN ROMPUY, H., „Hopen na 1984”, 1984, 67.

nen, en, *beslist* ook m.i. de uittreding, ingeval van duurzame ontwrichting, te versoepelen, mits naleving van een stel verplichtingen, en *zeker* alle maatregelen weg te nemen die thans het wettig gezin discrimineren ten voordele van andere vormen van samenleving (waarover zo dadelijk).

Natuurlijk, *het huwelijk is geen resultaatsverbintenis*, het is een middelverbintenis. Men moet m.i. zelfs ophouden te spreken van „goede” huwelijken; men moet spreken van „geslaagde” huwelijken en andere; daarmee wil ik op twee bijzonderheden duiden. Als het huwelijk en het gezin een opgave is, een oeuvre van lange duur, dan kan men voor de beoordeling van de houding van beide partners niet de gewone criteria aanwenden van foutaansprakelijkheid, die gedacht zijn voor geïsoleerde handelingen met gekarakteriseerde fout; hier gaat het vooral om levenswijzen en houdingen, die vaak buiten elke aanwijsbare fout, gewoon op elkaar niet afgestemd kunnen zijn, zodat het samenleven moeilijk zelfs onmogelijk wordt; waarbij men zonder verder onderzoek kan wijzen op het simpele feit dat het „niet gaat”, of „niet lukt”.

En men kan twee personen niet verplichten — dit is een nieuw modern inzicht — krachtens een positieve injunctie, effectief te gaan samenwonen. Men vergt niet eens, zoals hoger gezegd, dat personen in het kader van een arbeidsrelatie blijven, waar eenzijdige opzegging (nog steeds) mogelijk is zonder opgave van redenen. Hoe intenser is dan wel de samenleving tussen twee echtgenoten.

Dus moet men m.i. (zeker in een pluralistische maatschappij), waar toch gezocht moet worden naar een consensus) de duurzame ontwrichting als valabele grond voor echtscheiding aanvaarden. Dit wil niet zeggen dat het foutbegrip m.i. heeft afgedaan en dat het beginsel „*pacta sunt servanda*” niet meer geldt, maar zij moeten m.i. optreden niet bij de vraag of echtscheiding kan, maar wel in de wijze waarop en de gevolgen die er aan verbonden zijn, en hier moet elk de consequenties opnemen van zijn vroeger engagement en die kunnen en moeten beter uitgetekend worden. Een aantal burgerrechtelijke gevolgen zouden dan m.i. aan het huwelijk en het gezin mogen voorbehouden worden: zeker het erfrecht (de solidariteit over de dood heen), ook m.i. de onderhoudsverplichting, enz.

Blijft dan de belangrijke vraag *in hoever huwelijk en gezin relevantie moeten krijgen in andere domeinen van het recht, met name vooral het sociaal en fiscaal recht.*

Zeker mag aldaar het huwelijk niet ontmoedigd worden, zoals dat

thans het geval is in het fiscaal recht (cumulatie van inkomsten) en het sociaal recht (verlies van overlevingspensioen bij nieuw huwelijk).

Elders⁽⁵⁾ heb ik reeds de mening verdedigd dat tot op zekere hoogte kan gepleit worden voor een huwelijksneutrale sociale zekerheid en fiscaliteit. Het relevante feit aldaar is het feitelijk samenwonen, in de zin van de vorming van een sociaal-economische eenheid waardoor het kostenpatroon sterk beïnvloed wordt en daarmee moet precies in beide rechtsdomeinen rekening gehouden worden.

Men kan niet naast het fenomeen van de vorming van „huishoudens” kijken en niet naast de betekenis ervan zowel wat de draagkracht betreft (fiscaal recht) als wat de behoefte en het verbruikspatroon aangaat (sociale zekerheid). Zowel het sociaal recht als de (gezinsonvriendelijke) fiscaliteit zijn op dat punt aan hervorming toe.

Een coherent voorstel zou er als volgt kunnen uitzien, waarbij een prealabele zou moeten zijn dat beide domeinen samen moeten beschouwd worden hetgeen tot dusver nog niet echt gebeurd is. In de sociale zekerheid moet het *verzekerings*beginsel — verwijzend naar het criterium van de verdienste en de bijdrage — dat op het gedeeltelijk behoud van de verworven levensstandaard gericht is, getemperd worden door dat van de *solidariteit* die verwijst naar het criterium van de behoefte en die aan ieder een minimum uitkering moet waarborgen. Bij de beoordeling van die behoefte moet rekening gehouden worden met de concrete levenssituatie waarin de rechthebbende vertoeft, d.i. zijn relationele toestand met de onderlinge afhankelijkheden en de personen ten laste binnen zijn gezinsverband. Deze gezinsmodulatie kan niet anders dan (ook) met het feitelijk criterium van het ten laste zijn rekening houden, zeker voor wat „actuele” vergoedingen als vervangingsinkomen aangaat, zoals werkloosheidsuitkering en arbeidsongeschiktheidsvergoeding; anders lijkt het nog te liggen voor uitkeringen die naar een voorbije toestand refereren zoals het pensioen en de renten bij dodelijk arbeidsongeval, waar het huwelijk en het wettig gezinsverband nog doorslaggevend worden geacht (zoals nog bleek in de parlementaire bespreking van de wet van 15 mei 1984 betreffende de pensioenhervorming). Ook voor de gezinsbijslag moet het feitelijk criterium relevantie krijgen, hoewel men misbruiken terzake moet vermijden

(5) „Blijvende vragen over het gezinsbegrip in burgerlijk en sociaal recht”, *Liber Amicorum Frédéric Dumon*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1983, 561.

(fictieve tenlasteneming door personen met een gunstiger sociaal statuut...).

De vraag blijft nochtans nog steeds gesteld hoe die gezinsmodalisatie concreet moet ingericht worden en wàar.

Vanuit een welbepaalde hoek (die trouwens al niet graag de gezinsmodalisatie als dusdanig aanvaardt), blijft men erop aandringen dat zij (als zij er dan toch moet zijn) uitsluitend in de fiscale behandeling zou moeten optreden: in de sociale zekerheid zouden alle vervangingsinkomens op individuele basis met een vast percentage worden toegekend; alle inkomsten zouden dan binnen het gezin gecumuleerd worden met het oog op de fiscale „behandeling” en dan zou voor personen ten laste een aftrok van de belastbare grondslag (of van de belastingen) worden toegepast, die hoger zou liggen — natuurlijk — dan in de huidige personenbelasting. Het macro-financieel resultaat zou een blanco-operatie moeten zijn(6).

Dit en analoge voorstellen werden grondig onderzocht op het Congres van de Vlaamse Juristenvereniging over „Gezin en Recht” te Gent, door Frans Vanistendael(7).

De oplossing is verleidelijk — o.m. door haar eenvoud en op het eerste gezicht maximale rechtvaardigheid vermits alleen de fiscaliteit vermag met elkeens individuele toestand rekening te houden.

Toch zijn er tegen deze oplossing beslissende bezwaren, principiële, rechtsvergelijkende, praktische en vooral politieke: dergelijke revolutie met vooralsnog onberekenbare en niet te overziene resultaten voor heel veel rechthebbenden lijkt gewoon niet haalbaar.

De fiscaliteit is erop gericht aan de Staat inkomen te bezorgen en niet sociale risico's te dekken; de fiscale techniek is hierop niet afgestemd en de resultaten zullen dan ook gebrekkig zijn.

Er zijn vooral ook praktische bezwaren:

— een hoog vervangingsinkomen met fiscale modulatie biedt geen oplossing voor wie geen vervangingsinkomen geniet maar wel gezinslast heeft (bv. een alleenstaande met een inkomen net boven het bestaansminimum en met kinderen);

— het fiscaal voordeel speelt alleen als er een belastbaar inkomen is;

(6) *Vanzelfsprekend*: België heeft het hoogste percentage van fiscale en sociale lasten in de Europese Gemeenschap, en schijnt in de hele wereld alleen nog (voorlopig?) door Zweden en Noorwegen (lichtjes!) te worden voorafgegaan. Onze uitgaven sociale zekerheid bedragen 1.230 miljard per jaar; wij betalen meer dan 1 miljard pensioenen per dag, enz.

(7) *R. W.*, 1981-82, 2371.

- de fiscale aftrek biedt slechts een voordeel na verloop van tijd en is geen oplossing voor kortdurende probleemsituaties;
- het fiscaal voordeel komt toe aan wie de onderhoudslast heeft en niet aan wie echt opvoedt;
- het fiscaal voordeel biedt geen oplossing voor specifieke situaties als die van wezen, kinderen opgenomen in een instelling of bij een pleeggezin, enz.

Het is te verwachten dat het fiscaal voordeel niet of minder snel dan de index zal stijgen en na enige tijd zal uitgehold zijn.

De gelijke behandeling tussen feitelijke samenwoning en wettig gezinsverband is makkelijker in de sociale zekerheid (uitkeringen) dan de fiscaliteit (invorderingen).

Tenslotte moet men wel beseffen dat alles over de fiscale boeg gooien aan het stelsel een groter onrechtvaardigheid bezorgt omwille van de aanzienlijke fiscale fraude.

Daarentegen lijkt het mogelijk in een evenwichtige tussenformule alle valabele objectieven — en vooral het objectief van een grotere rechtvaardigheid — te verwezenlijken zowel in de richting van de verzekeringsgedachte als in die van de solidariteit, zonder het hele stelsel overhoop te halen.

In het kader van de werkzaamheden van de Koninklijke Commissie Sociale Zekerheid hadden wij in een eerste stadium voorgesteld verder en in het algemeen de rechthebbenden op vervangingsinkomen (arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, pensioen) in drie categorieën in te delen: gezinshoofden, alleenstaanden en ... „samenwonenden”, zijnde de personen die samenwonen met anderen die een bepaald inkomen uit beroep of anderszins genieten(8). Tegen dit voorstel rees nogal wat verzet, vooral van de vrouwenorganisaties die zich terzake beriepen op de E.G.-richtlijn inzake gelijkberechtiging tussen mannen en vrouwen in de sociale zekerheid: er zou hier „indirecte” discriminatie in het spel zijn vermits de vrouwen zelden zelf als gezinshoofd in aanmerking komen, maar dat, anderzijds, het voor 90% vrouwen zouden zijn die als „samenwonenden” zouden gerangschikt worden; bovendien was deze opdeling voorzeker niet voldoende verfijnd in haar afbakening.

Thans zijn wij tot een ander voorstel gekomen.

Vooreerst worden er eenvormige voor alle regelingen van sociale

(8) In Nederland waar men toch ook meent gedeeltelijk te moeten afstappen van het strikt individuele karakter van de sociale uitkeringen, spreekt men discreet (en lichtjes hypocriet) van „voordeurdelers”, enz.

zekerheid geldende *basisbegrippen* opgesteld die als aanhechtingsfactoren moeten dienst doen, zoals „persoon ten laste”, „huisgezin”, „referteloon”, enz. die dan met de begrippen in de inkomstenbelasting zouden geharmoniseerd worden, zodat men tot identieke grondslagen van identificatie komt.

Voor de drie soorten *vervangingsinkomens* in de sociale verzekeringen wordt de uitkering berekend op een vast en universeel percentage van het verloren inkomen(9).

De vervangingsuitkeringen worden verhoogd met een supplementaire vergoeding in de vorm van een forfait per persoon ten laste (kind of volwassene), *gezinsbijslag* geheten; het totaal van vervangingsinkomen plus supplement is geplafonneerd op bv. 80% van het verloren, geplafonneerd loon.

Eenzelfde supplement wordt voorzien ten aanzien van het gewaarborgd inkomen en de uitkeringen voor minder-validen, die, zelf, op forfaitaire wijze worden vastgesteld op individuele basis.

Alle vervangingsinkomens plus de „gezinsbijslagen”, worden *belast zoals het beroepsinkomen*.

Het belastingsstelsel wordt grondig hervormd om in grotere rechtvaardigheid rekening te houden met de reële draagkracht van de burger, dus met *zijn inkomen én zijn bestedingsverantwoordelijkheid (aantal „verbruikseenheden”)*. Dit betekent samenbelasting van alle inkomens van de leden van het „huisgezin”, maar toepassing, tot aan een zeker plafond, van een correctiefactor volgens de samenstelling van het huishouden in verbruikseenheden; aangewezen lijkt dit te doen volgens het stelsel van de „gezinsquotiënten”: splitsing van de inkomens (tot een bepaald plafond; het spaarvermogen daarboven uit wordt weer globaal belast) in een aantal inkomens volgens het aantal leden van het huishouden met voor elk een bepaald coëfficiënt: bv. 1 voor een eerste persoon, 0,6 voor de echtgenoot, 0,4 voor het eerste kind, 0,3 voor het tweede kind, 0,5 voor het derde kind, enz.(10).

Zowel in de sociale zekerheid als in de fiscaliteit wordt met het *feitelijk criterium van het ten laste zijn* (sociale zekerheid) of *het samenwonen* (personenbelasting) rekening gehouden.

(9) Sommigen zouden uiteindelijk tot hetzelfde percentage willen komen voor alle vervangingsinkomens. Dit zou een enorme vereenvoudiging betekenen en heel wat „berekening” van de rechthebbenden uitsluiten (overgang van werkloosheid naar arbeidsongeschiktheid en naar pensioen ...). Er kunnen nochtans redenen worden aangevoerd om het percentage voor arbeidsongeschiktheid iets hoger te stellen dan dat voor werkloosheid (bv. vrijetijdsbeschikking voor huishoudelijk werk).

(10) Zie de reeds gemelde bijdrage van VANISTENDAEL, F., „Gezinsfiscaliteit”, *R.W.*, 1981-82, 2371-2390.

Maar in dit nieuw voorstel zal het probleem van het bewijs niet meer onoverkomelijk zijn.

In de sociale zekerheid is het de aanspraakmakende partij die het bewijs moet leveren. Door de registratie in de „Sociale Gegevensbank” zal men kunnen beletten dat de persoon voor meerdere rechthebbenden als persoon ten laste „dienst doet”.

In de personenbelasting moet het bewijs door de overheid geleverd worden en dat blijft dus een delikate aangelegenheid, die nooit een afdoende oplossing zal krijgen. Vooral nu het thema van de „privacy” bijzonder „in” is.

Men moet er natuurlijk wel voor waken dat de gelijkstelling van feitelijke samenleving met wettige familie en wettige afstamming niet in één richting gebeurt, nl. wanneer zij kunnen ingeroepen worden in het voordeel van de betrokkenen; en dat riskeert onvermijdelijk zo te zijn in veel gevallen, vermits dan het bewijs wel geredelijk door de betrokkenen zal aangeboden worden; in het andere geval ligt de bewijslast op de overheid of de instantie van de sociale zekerheid en dan rijst het probleem van de privacy.

Toch is ons voorstel van aard om de meeste (misschien niet de ergste?) misbruiken te bannen: in het type-geval waar een vervangingsinkomen gecumuleerd wordt in het gezin met een loon of ander beroepsinkomen, zal dat toch meestal merkkelijk minder bedragen dan dat loon of beroepsinkomen en dan zal het hier aanbevolen stelsel van de gezinsquotiënten tot een vrij neutraal stelsel komen (wat de bedoeling is): of men apart woont dan wel samen, telkens zal een (gedeeltelijke) splitsing optreden ten aanzien van de personenbelasting en haar progressiviteit.

Bij het eind gekomen van deze waarschijnlijk te gedecideerde beschouwingen bij een onderwerp dat altijd tot aarzeling zal nopen, besef ik dat ik nog enkele *statements* aan het lijstje heb toegevoegd. Ze waren misschien niet *sweeping*, eerder *swinging*.

De uiteindelijke vraag blijft natuurlijk: welk ethisch project wij nog onderschrijven m.b.t. het huwelijk en het gezin.

Het is een vraag in Delva-stijl.

Het is de ware vraag. En evenmin als Delva destijds, laat ik mij daarbij ontmoedigen of bevangen door het besef dat wij leven in een op dat punt sterk gedifferentieerde samenleving.

Het huwelijk en het gezin zullen overleven. Zij zullen ons overleven.

Zij hebben de emancipatie van de gehuwde vrouw en de wet van 1976 overleefd(11).

Zij hebben de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding overleefd.

Zij zijn ook niet echt in gevaar m.i. bij de stemming van het wetsontwerp Van Elslande over de afstamming.

Wel groeien er nieuwe samenlevingspatronen die hun invloed gaan hebben op het gezin: de arbeid — of wat er nog van overblijft — zal anders geschikt en verdeeld worden, de studies, de nieuwe vaardigheden en de nieuwe curricula van vele jonge vrouwen zullen hun stempel drukken; de huishoudelijke arbeid zal waarschijnlijk *terzelfdertijd* geherwaardeerd worden en verzoenbaar gemaakt met soepeler werkschema's; de niet-agorale arbeid biedt zich van alle zijden aan als een hoogmenselijk alternatief, enz.

Daardoor zal juist wat de *burgerlijke wetgever* als leefmodel heeft voorgesteld maar pas mogelijk worden. Hij zal zijn schroom t.o.v. huwelijk en gezin moeten bewaren en het mysterie laten bestaan en behoorlijk omheinen; zo zal de griffier van het vredegerecht of van de door sommigen in het vooruitzicht gestelde familierechter (m.i. anders geen goede zaak) nooit een fichier moeten aanleggen met goede, slechte, kwetsbare e.a. gezinnen.

De fiscale en sociale wetgevers zullen verder hun doel moeten uitzuiveren en de middelen eveneens; en zij zullen niet blijven stilstaan bij het juridisch instituut; zij zullen er vooral moeten voor waken het huwelijk en het gezin niet verder te ontmoedigen en te laten reserveren voor helden, vromen, gekken of naïevelingen. Maar de burgerlijke wetgever, die geroepen is om op een directe manier het huwelijk en het gezin te „regelen”, die zal met grote omzichtigheid moeten tewerk gaan, met intense aandacht en soepele opstelling de ontwikkeling in de gemeenschap van de nieuwe fenomenen en leefpatronen volgen; maar zijn instituten moet hij niet afbouwen afgaande op deze evoluties; hij moet ze alleen veranderen als de mensen veranderen. En dat gebeurt niet elke kwarteeuw, zelf niet in deze tijd nu „alles” *rondom* ons zich zo vlug aan het *gezicht* onttrekt.

Het Orwell-jaar 1984 is voorbij en het was niet opzienbarend, toch

(11) De licht ontgoochelde Parlementaire verslaggever Hambye reageerde te pessimistisch toen hij concludeerde dat de gelijkheid tussen man en vrouw verwezenlijkt werd door nu ook de man onbekwaam te verklaren.

niet in de zin van Orwell(12). Een anders groter vieringsjaar dient zich aan: 1989! Dan zal het 200 jaar geleden zijn dat de voorlaatste grote omwenteling in het gedachtengoed van de Westerse mens onze toekomst heeft bepaald en het model gezet voor ons samenleven, in vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid ofte solidariteit.

De vrijheid kwam het eerst aan bod, nog vóór het einde van de 18de eeuw, nog negatief en beperkt tot hen die van de vrijheid konden gebruik maken; dan de gelijkheid nog vóór het einde van de 19de eeuw, nog negatief en beperkt tot een klasse en full of utopia.

Vrijheid en gelijkheid zijn moeilijk samen te verwezenlijken als tussen beide geen brug wordt geslagen door de derde van de tritswaarden van 1789, de moeilijkste ook omdat zij niet zo gemakkelijk in afweerregelen te omschrijven is: de solidariteit. Laten wij hopen dat deze eeuw zich niet voltrekt vooraleer zij volop aan bod gekomen is.

Het gezin is daarbij de eerste cel waar solidariteit kan gedijen. Een revival, een ethisch reveil is ingezet. Als wij de recente enquêtes bij de jonge en volwassen Europeanen mogen geloven, komt de waarde van het gezin bovenaan in hun waarden-*appraisal* en in hun verwachtingen.

Wishful thinking heeft bij velen plaats gemaakt voor *hopeful* thinking. Zo is de Europese mens: hij zal altijd wat blijven doen aan zijn lot en hij zal de basiswaarden van zijn erfgoed niet laten teloorgaan. Ook niet als hij zich gaandeweg meer en meer gekoloniseerd voelt door de nieuwe succesvolle landen van deze aarde: uiteindelijk zullen wij hen, zoals de Grieken de overwinnende efficiënte Romeinen, inspireren met onze oude nieuwe deugden waaronder deze van de solidariteit in de gemeenschap, te beginnen met haar basiscel, het gezin, „daar waar de mensen wonen”.

(12) Ik moge naar mijn ongeestdriftig stukje „1984 zal niet anders zijn” verwijzen (in *Bad Orwell '84*, Standaard Uitgeverij 1984, 33). Vgl. DE RIDDER, H., *Had Orwell volkomen ongelijk*, De Standaard, 1984, 60 p.

SOMMAIRE

Le présent numéro publie en un ensemble d'articles les textes des divers exposés faits dans le cadre du cycle post-universitaire Willy Delva, organisé au cours de l'automne 1984 à Gand et de l'hiver 1985 à Bruxelles.

Le présent cycle était entièrement consacré aux problèmes actuels de droit familial et abordait successivement les sujets suivants:

Divorce (W. Pintens);

Vie commune hors mariage (A. Heyvaert);

Pensions alimentaires (J. Gerlo);

Problèmes de compétence et de procédure (M. Storme et B. Deconinck);

Contrat de mariage et modification du régime matrimonial (M. Coene);

Avantages matrimoniaux et institutions contractuelles (G. Van Oosterwijck);

Sociétés et droit patrimonial familial (L. Weyts);

Dettes et droit des régimes matrimoniaux (H. Casman);

Protection de la résidence familiale (G. Baeteman);

Fonds de commerce et droit patrimonial familial (F. Bouckaert);

Partage-liquidation du régime matrimonial et successions (C. De Wulf);

Réserve et quotité disponible (A. Vastersavendts);

Les incapables (M. Verrijcken).

L'exposé de clôture ne se confine pas au cadre strictement juridique: le professeur Dillemans y examine la question de savoir si le législateur doit régler avec un impact maximal la matière des relations familiales.

Zusammenfassung

Die in diese Nummer aufgenommenen Beiträge sind die Texte der Vorlesungen im Rahmen der Postuniversitären Lehrgänge Willy Delva die im Herbst 1984 in Gent und im Winter 1985 in Brüssel veranstaltet wurden.

Diese Vorlesungsreihe behandelte diesmal die aktuellen Probleme hinsichtlich des Familienrechtes.

Die Reihe nach wurden folgende Themen behandelt:

Ehescheidung (W. Pintens);

Nichteheliches Zusammenleben (A. Heyvaert);

Unterhaltsgelder (J. Gerlo);

Befugnis- und Prozedurschwierigkeiten (M. Storme et B. Deconinck);

Ehevertrag und Abänderung des Ehevermögenssystems (M. Coene);

Ehevorrechte und vertragsmäßige Erbeseinsetzungen (G. Van Oosterwijck);

Handelsgesellschaften und patrimoniales Familienrecht (L. Weyts);

Schulden und Ehevermögensrecht (H. Casman);

Schutz der Familienwohnung (G. Baeteman);

Handelsgeschäft und patrimoniales Familienrecht (F. Bouckaert);

Begleichung-Verteilung des Ehevermögenssystems und der Erbschaft (C. De Wulf);

Vorbehaltener und verfügbarer Teil (A. Vastersavendts);

Unvermögende (M. Verrijcken).

Der Inhalt der Schlussrede geht über die Grenzen des rein Juristischen hinaus: Herr Professor Dillemans behandelt hier die Frage ob der Gesetzgeber die Familienbeziehung auf eindringende Weise regeln müsse.

SUMMARY

The contributions included in this issue, are the texts of the lectures given in the framework of the Willy Delva postgraduate lectures, organised in Ghent in the autumn of 1984 and in Brussels in the winter of 1985.

This time the lectures concern current family law problems. The following subjects were successively discussed:

Divorce (W. Pintens);

Unmarried cohabitation (A. Heyvaert);

Maintenance (J. Gerlo);

Problems with jurisdiction and procedure (M. Storme et B. Deconinck);

Marriage contract and modification of the matrimonial system (M. Coene);

Gifts from one spouse to the other during the marriage and settlement of the inheritance in the marriage contract (G. Van Oosterwijck);

Companies and patrimonial family law (L. Weyts);

Debts and the matrimonial system (H. Casman);

Protection of the family home (G. Baeteman);

The business and patrimonial family law (F. Bouckaert);

Winding-up of the matrimonial system and of the inheritance (C. De Wulf);

Reserved and available portion (A. Vastersavendts);

Disability (M. Verrijcken).

The contents of the closing lecture exceed the boundaries of what is strictly legal: professor Dillemans discussed the question whether the legislator should intervene decisively in family relations.